

ARVOSTELUT

Teos yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen teoriasta ja käytännöstä

Jan Löfström

Sture Långström & Arja Virta 2011. Samhällskunskapsdidaktik. Utbildning i demokrati och samhällsvetenskapligt tänkande. Lund: Studentlitteratur. 278 s.

Yhteiskuntatiedollinen kasvatus on monissa länsimaissa tänä päivänä erityisen tärkeä puheenaihe. Se johtuu monista eri syistä: yhtäältä ollaan huolestuneita kansalaisyhteiskunnan vireystilasta ja poliittisen järjestelmän legitimitetistä kansalaisten silmissä, toisaalla pohditaan kansalaisten kykyä hoitaa omia raha-asioitaan kriisiytyvässä globaalissa markkinataloudessa, kolmannella taholla mietitään keinoja ehkäistä aggressiivisten äärimmäisyysliikkeiden nousua ja edistää rauhallista kulttuurienvälistä kanssakäymistä, neljännellä suunnalla vannotaan kansalaisten aktivoimiseen yrittäjyyskasvatuksella. Koulu ei ole ainoa, ei aina edes tärkein ympäristö, jossa yhteiskuntatiedollinen kasvatus toteutuu, mutta siihen kohdistetaan usein eniten odotuksia mainitun kasvatuksen tarjoajana. Odotuksilla on tietysti sikäli katettakin, että koulussa ainakin opiskellaan yhteiskunnallisia asioita systemaattisesti. Riippuu kunkin maan koulujärjestelmästä, keneen odotukset koulun sisällä puolestaan eniten kohdistuvat. Maissa, joissa yhteiskuntatiedollista opetusta varten on koulussa tietty oppiaine, ensisijainen osoite on todennäköisesti tuon aineen opettajat. Suomalaisessa yleissivistävässä koulussa kyseinen aine on yhteiskuntaoppi, ruotsalaisessa samhällskunskap.

Sture Långström ja Arja Virta ovat kirjoittaneet ruotsalaisille yhteiskuntaopin opettajille ja opettajaopiskelijoille teoksen, jollaiselle on ollut tarvetta jo jonkin aikaa. Folke Vernerson julkaisi jo toistakymmentä vuotta sitten teoksia, joissa esiteltiin yhteiskuntaopin opetukseen soveltuvia toimintamalleja ja raportoitii pienimuotoisen yhteiskuntaopin opettajatutkimuksen tuloksista. Nyt julkaistu teos *Samhällskunskapsdidaktik* on olennaisesti niitä laajempi ja pureutuu aineen sekä teoreettisiin että käytännöllisiin kysymyksiin syvemmälle.

Yhteiskuntaopin didaktiikka ei ole todellakaan mikään kapea alue. Sen piiriin kuuluvat tietenkin politiikan, talouden ja oikeusjärjestyksen instituutioiden ja prosessien opettamiseen perinteisemmin ”opetusopillisessa” mielessä liittyvät asiat. Lisäksi siihen kuitenkin voidaan katsoa kuuluvan laajalti teemoja, jotka muodostavat yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen kontekstin, kuten esimerkiksi kansalaisten tiedot ja käsitykset demokratiasta, kansalaisuudesta, politiikasta, taloudesta sekä heidän asenteensa näitä asioita kohtaan ja heidän toimintansa yhteiskunnallisissa harrastuksissa. On oikeastaan mahdoton sanoa, missä olisi

yhteiskuntaopin didaktiikan ja nuorisotutkimuksen tai politiikan tutkimuksen rajaviiva. Tutkija voi sanoa, minkä yhteisön kanssa hän haluaa kirjoituksellaan ensisijaisesti keskustella, ja sen mukaan hänen puheenvuoroaan voidaan sitten pitää vaikkapa ainedidaktiikkana, nuorisotutkimuksena tai jonakin muuna.

Yllä sanotun valossa on selvää, että Sture Långström ja Arja Virta ovat ottaneet suuren haasteen: heidän teoksensa aiheeseen luontevasti kuuluvien teemojen alue voisi laajeta helposti pökerryttävän suureksi. Tottuneina alansa tuntijoina kirjoittajat saavat kuitenkin aikaan varsin tasapainoisen kokonaisuuden, jossa aiheenkäsittely on sekä laaja-alainen että informatiivinen. Teoksen rakenne on kolmiosainen. Ensimmäinen ja laajin pääosa on otsikoitu Teoria, tutkimus ja politiikka (*Teori, forskning och politik*). Siinä tekijät avaavat yhteiskuntaopin – oikeammin pitäisi ehkä sanoa yhteiskuntatiedon – luonnetta oppiaineena, sen historiaa sekä nykyisiä opetussuunnitelmia, oppimisen ja opettamisen teoriaa yhteiskuntatiedon kannalta sekä nuorten yhteiskunnallisia tietoja ja asenteita koskevan tutkimuksen tuloksia. Osuuden päättää kappale kulttuurienvälisen pedagogiikan kysymyksistä yhteiskuntatiedossa – aihe, jota Arja Virta itse on erityisesti käsitellyt viime vuosina.

Teoksen toinen pääosa käsittelee yhteiskuntatiedon opetuksen käytännöllisiä näkökohtia (*Praktiska idéer om samhällskunskapsundervisningen*). Arvatenkin monet tulevina vuosina kirjaa käyttävät opettajaopiskelijat ovat kiinnostuneita erityisen paljon tästä osuudesta, jossa tarkastellaan muun muassa opetuksen suunnittelua, työtapoja, oppimisen arviointia sekä oppimateriaaleja. Viimeinen, noin viidenkymmenen sivun pituinen osa on nimeltään Tieteen ja yhteiskunnan haasteita (*Utmaningar från vetenskap och samhälle*). Siinä tekijät tarkastelevat eri yhteiskuntatieteiden näkökulmia ja niiden soveltamista yhteiskuntatietoon. Toisena suurena teemana he käsittelevät, miten yhteiskuntatiedon opetuksessa otetaan huomioon populististen ja ääriilikkeiden haaste sekä kysymykset tasa-arvosta, ihmisoikeuksista ja globalisaatiosta.

Kirjan sisällöllisistä ratkaisuisista kannattaa tässä mainita, että monien lukujen yhteydessä on lyhyt osio nimeltään ainedidaktisia harjoituksia, jossa pyritään soveltamaan luettua käytäntöön. Monet harjoitukset pureutuvat opetuksen ja oppimisen yhteiskunnalliseen kehykseen erittäin mainiolla tavalla. Esimerkiksi sivulla 65 kehoitetaan lukijaa selvittämään, mitä mieltä eri puolueet ovat ja millä perusteilla siitä, että yhteiskuntatietoa opetetaan Ruotsissa(kin) toisella asteella eri määrä teoreettisilla ja käytännöllisillä opintolinjoilla. Kirjoittajien saatesanat nostavat hyvin esiin kysymyksen yhteiskunnallisen ja poliittisen ulottuvuuden: ”Niidenhän [puolueiden] täytyy kyetä perustelemaan, miksi jo lukioaikanaan useimmiten täysi-ikäisyyden ja äänioikeuden saavuttavat nuoret eivät tarvitse kaikki yhtä kattavasti yhteiskunnallista opetusta” (s. 65). Tilanne on Suomessa aivan sama, nimittäin Suomessakin toisen asteen ammatillisen koulutuksen ja lukion opiskelijat ovat täysin eriarvoisessa asemassa yhteiskuntaopetuksen tarjonnan osalta, mikä heijastuu myös heidän poliittikatietämyksessäänkin.

Keskeisimpiä käsitteitä teoksessa on demokraattinen kompetenssi. Demokratia on yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen ydintä Ruotsissa selvästi enemmän kuin Suomessa, niin kuin demokratia on yhteiskunnallisessa keskustelussa teemana Ruotsissa ylipäänsäkin esillä enemmän kuin Suomessa. Käsite demokraattinen kompetenssi voidaan purkaa osiin eri tavoilla, mutta yleensä katsottaneen, että siihen sisältyy yhteiskunnan instituutioita ja ilmiöitä koskeva tieto, kiinnostus yhteiskunnalliseen osallistumiseen sekä luottamus omaan kykyyn toimia osana yhteiskuntaa ja poliittista yhteisöä. Ruotsissa kuten Suomessakin nuorten tiedot yhteiskunnasta ovat kansainvälisesti katsoen erittäin hyvät, sen sijaan kiinnostus politiikkaan ja osin luottamus itseän yhteiskunnallisena toimijana on heikompa. Kansainvälisissä tutkimuksissa ruotsalaisnuorten asenteet demokratiaan ja tasa-arvoon ja

myös vähemmistöjen oikeuksiin ovat muihin maihin verrattuna olleet kyllä erittäinkin myönteiset, mutta kiinnostavaa kyllä nuorten demokraattisessa kompetenssissa on Ruotsissa siis silti samantyyppisiä haasteita kuin Suomessa.

Ruotsin ja Suomen vertaileminen yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen kannalta on hyvin kiinnostavaa, ja teoksen tekijät tuovatkin esiin eri kohdissa vertailuja Ruotsin ja muiden maiden välillä. Suomessa ruotsin kielen aktiivinen käyttö on jossain määrin harvinaistunut myös yliopisto-opiskelijoiden parissa. Tämä on sääli siksi, että yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen alueella Ruotsissa on vireää tutkimusta, ja erityisesti alan opinnäytetyöt ovat helposti saatavilla Internetissä yliopistojen sarjoissa ilmestyvinä pdf-muotoisina julkaisuina. Långström ja Virta nojaavat paljon tähän tutkimukseen, ja heidän teoksensa lähdeluettelo on tässä suhteessa antoisa katsaus alan tutkimukseen. Ruotsin koululaitoksessa on eroja Suomeen verrattuna, ja myös yhteiskunnallisissa oloissa on eroja muun muassa kulttuurisen moninaisuuden osalta. Kuitenkin monissa suhteissa kulttuuriset ja sosiaaliset kehykset yhteiskuntatiedolliselle kasvatukselle ovat pääpiirteissään hyvin samankaltaiset, siksi ruotsalaista tämän alan kirjallisuutta ja keskustelua on tähdellistä seurata myös Suomessa. Tämän teoksen soisi siksi kuluvan myös suomenkielisen opettaja- ja opiskelijakunnan käsissä.

Dosentti Jan Ljöfström on historian ja yhteiskunnallisten aineiden didaktiikan yliopistonlehtori Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksessa

Voiko ihmettä selittää? Suomen PISA-menestyksen taustoitusta.

Jouni Välijärvi

Hannele Niemi, Auli Toom & Arto Kallioniemi (toim.) 2012. Miracle of Education. The Principles and Practices of Teaching and Learning in Finnish Schools. Rotterdam: Sense Publishers. 288 s.

Helsingin yliopiston opettajankouluttajien toimittama kirja koostuu 18 itsenäisestä artikkelista, joilla on yhteensä noin 30 kirjoittajaa. Takakannen esittelyn mukaan julkaisu tarjoaa selityksiä, vastauksia ja pohdiskelua suomalaisten oppilaiden hyvään menestymiseen kansainvälisissä vertailuissa. Kirja on monipuolinen ja rikas katsaus suomalaisen koulutuksen, koulutuspolitiikan ja opettajankoulutuksen historiaan ja nykytilaan. Kuitenkin kysymys, mikä on suomalaisnuorten erinomaisen menestyksen ”salaisuus”, jää pääosin vaille vastausta. Tutkijoille ominaisella varovaisuudella aineksia tähän tarjoillaan, mutta johtopäätökset jätetään pääosin lukijalle.

Rakenteellisesti kirja jäsentyy samankaltaisesti kuin viime vuonna Jyväskylän yliopiston normaalikoulun julkaisema Marita Kontoniemen ja Olli-Pekka Salon toimittama julkaisu *Educating teachers in the PISA paradise*. Molemmissa suuri joukko kirjoittajia tarkastelee itsenäisissä artikkeleissa suomalaista koulutusta oman asiantuntijuusalueensa näkökul-